

НОВ ПРИНОС В СЛАВЯНСКАТА ФРАЗЕОЛОГИЯ

(FRAZEOLOGICKÉ ŠTÚDIE VI. HUDOBNÉ MOTÍVY VO FRAZEOLÓGI.
EDITORKA MÁRIA DOBRÍKOVÁ. UNIVERZITA KOMENSKÉHO V
BRATISLAVE, 2014.)

Величко ПАНАЙОТОВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София
E-mail: velpan@mail.bg

NEW CONTRIBUTION INTO SLAVONIC PHRASEOLOGY
Velichko PANAYOTOV

Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Sofia
E-mail: velpan@mail.bg

Представеният сборник включва докладите, изнесени на международната научна конференция по фразеология, проведена на 26 – 27 септември 2014 г. в Братислава във връзка с реализацията на проекта VEGA 1/0543/14 *Метафорични вокално-инструментални елементи в словашкия език и в славянските езици*. Книгата, посветена на юбилея на изтъкнатия словашки фразеолог, паремиолог, германист и русист Петер Дюрчо, съдържа встъпително слово и 33 доклада на участниците в конференцията от различни предимно славянски страни, в това число и от България. Текстовете тематизират различни аспекти в отношението *музика – фразеология*, като в повечето случаи е приложен съпоставителният метод към материал от два или повече славянски езици. Проучвани са общо 17 езика: български, словашки, чешки, полски, руски, украински, белоруски, сръбски, хърватски, словенски, кашубски, латвийски, унгарски, английски, немски, испански и италиански. Значителен е делът на фразеологизмите от българския език, привлечени в редица текстове, при това не само на родни автори, и с оглед на българския читател, към когото е насочен настоящият текст, акцентът ще бъде поставен именно върху тези изследвания. Тук специално трябва да се отбележат докладите на **Мария Добрикова** (Mária Dobříková) и **Мария Кошкова** (Mária Košková), за които българската и словашката фразеология от години са средоточие на научните интереси. В изследването на **М. Добрикова** – *Etnokultúrny status ľudových aerofónov v bulharskej a slovenskej frazeológii*, предмет на проучване са устойчивите словосъчетания, съдържащи като свой компонент названията на народни музикални инструменти, техни части или други вокално-инструментални изразни средства като тонове, звукове хармония, мелодия, ритъм и т. н. Тези изразни средства **Добрикова** нарича *аерофони*. Въз основа на ясни критерии всички, разглеждани от авторката фраземи, са разделени в 10 фразеосемантични групи според съответни семантични признаци: 1. музикалните заложи на човека, напр.: *глас като звънец*; 2. външният вид на човека, напр.: *дебел като цигански тъпан*; 3. емоционалното състояние на човека, напр.: *разгласена ми е гъдулката, надувам гайдата*; 4. физиологичното състояние на човека, напр.: *свири ми цигулката, червата ми свирят рамазан*; 5. менталните способности на човека, напр.: *кух (прост, тъп) като гъдулка*; 6. характерни черти на човека, напр.: *глух от гайда не разбира*; 7. негативното поведение на човека, напр.: *направя на тъпан някого*; 8. несамостоятелното, зависимо поведение на човека, напр.: *вървя / играя по гайдата / свирката на някого*; 9. общественото положение на човека, напр.: *свири първа / втора цигулка*; 10. материалните отношения на човека, напр.: *спяхнах се като гайда*. На конкретен анализ са подложени фразеологични единици с компоненти *гайда*, *кавал*, *свирка*, които съдържат богата езикова и етнокултурна информация.

Текстът на **М. Кошкова** – *Nehudobnosť hudobných motívov vo frazeológii*, изхожда от паралела между музикалния мотив като основен елемент на музикалната форма и думата като основна езикова единица. Тук авторката съпоставя български и словашки фраземи, съдържащи музикален концепт като свой ключов елемент, като постига стройна организация на текста чрез

детайлна класификация на разглежданите фразеологични единици, която поради ограничения обем на рецензията няма да бъде представена в цялост. Обособени са две основни групи фразеологични единици: първата включва фраземи с музикален концепт, чието значение кореспондира с понятийния кръг „музика“ (*нея като славеи; който пее, зло не мисли; йерихонска тръба*), а втората – фраземи с музикален контекст, чието значение не кореспондира с понятийния кръг „музика“ (*малко е тра-ла-ла; лебедова песен, сапунена опера*). В заключението се обобщава, че единиците от първата група и днес имат своето място във фразеологичния фонд на двата съпоставяни езика, без да се характеризират с висока фреквентност, но в миналото са били по-широко застъпени. Сред характерните особености при фразеологизмите от втората група на преден план са изведени антропоцентризмът и семантичната дифузия на денотацията.

В своя доклад – *Български иронични фразеологизми, съдържащи музикални мотиви*, **Даниела Константинова** търси пресечната точка между музика и фразеология в групата на ироничните фразеологизми. Анализът се основава на схващането за иронията като едно сложно противоречиво и понякога трудно уловимо явление. Като основен идентификационен признак за иронията **Д. Константинова** определя контраста между изразеното и подразбраното значение, който е и критерий за обособяване на ироничните фразеологизми в два типа: едните – построени върху контраста в езиковата форма, другите – онези, които възникват от взаимодействието между езиковата форма, комуникативната ситуация и контекста.

В текста на **Павел Крейчи** (Pavel Krejčí) – *Hudební motvy s numerickými komponenty v české, chorvatské, srbské a bulharské frazeologii*, наред с други фразеологизми от чешкия език и от сръбския и хърватски език е включен и български фразеологичен материал, който е анализиран с помощта на съпоставителния метод, като привлеченият кръг от фраземи са свързани с ключовите думи *цигулка* и *кавал* и техните съответствия в останалите съпоставяни езици. Докато при първата група фразеологизми с ключов компонент *цигулка* става въпрос за общоевропейския фразеологичен фонд, то във втория случай – при фраземите с ключов компонент *дудук / кавал*, налице е по-тесен географски обхват, тъй като подобни фразеологизми се срещат единствено в южнославянските езици. Изхождайки от лексикографския материал на сръбския фразеологичен фонд, авторът открива и нов модел, неописан в чешките фразеологични източници, а именно фразеологизми с компонент *трета цигулка*.

В своя доклад – *Фразеологизми с компоненти „тъпан“ и „барабан“ в български език* – **Елена Крейчова** прави съпоставка на фиксираният във фразеологичните речници на български език фразеологизми с езиковия узус и открива редица актуализации на съществуващи идиоми особено в речта на журналистите често с глаголни средства, имащи по-висок експресивен потенциал (*думкам тъпана* вм. *бия тъпана*; *барабанче* вм. *барабан* и др.).

В статията – *„Ходя му по гайдата“. Музиката в българските и унгарските фразеологизми*, **Кристина Менхарт** подлага на съпоставителен анализ фразеологизми с компонент название на музикален инструмент (*гайда, тъпан, флейта и цигулка*) в българския и унгарския език. Тук се търси мястото на музикалните инструменти във фразеологията на българи и унгарци, значенията, които се изразяват с тях, различията и паралелите между сравняваните фразеологични единици. Проучването констатира наличие на смислови еквиваленти само в отделни случаи, като обяснява това с различното културно-историческо развитие на двата народа.

Сред останалите публикации специално внимание заслужава докладът на първата цигулка в славянската фразеология **Валерий Мокиенко** (Валерий Мокиенко) – *Первая скрипка музыкальной фразеологии*. В началото авторът дава висока оценка за словашката фразеология в лицето на Петер Дюрчо и неговите колеги и съмишленици, благодарение на които тя успешно се развива през последния половин век. В същинската част на статията **В. Мокиенко** прилага съпоставителния метод към богат набор единици от руския, украинския, белоруския, чешкия, словашкия и полския фразеологичен фонд, съдържащи компонента *скрипка* (цигулка), който разглежда в широк европейски контекст.

Докладът на **Весна Джорджевич** (Vesna Đorđević) – *Frazeologizmi s komponentom zvono, bubanj i gajde u frazeologiji srpskog jezika i njihovi ekvivalenti u slovačkom jeziku*, се

търсят словашките еквиваленти на сръбските фраземи, съдържащи в състава си названия на музикален инструмент („zvono“ – камбана, „bubanj“ – тъпан, „gajde“ – гайда).

Отношенията на словашката фразеология с южнославянския фразеологичен фонд присъстват и в статията на **Мирослав Дудок** (Miroslav Dudok) – *Intertextovost' a hybridizácia vo frazémach s hudobným motívom v slovenčine, chorvátčine a srbčine*. Тук се анализират и съпоставят фразеологични единици с компонент „gusle“, husle (violina) – цигулка.

Желка Финк (Željka Fink) е посветила изследването си – *Hrvatski i ruski frazem i sa sastavnicama ton i mon* – на хърватски и руски фраземи с ключов компонент *ton* и *мон* (напр. *dat/davati ton* – дам/давам тон), като съпоставителният анализ е богато илюстриран с примери.

Юрай Гловня (Juraj Glovňa) анализира в текста си – *Názvy hudobných nástrojov v biblickom texte ako motívanty frazeologizmov v nemčine*, фразеологични единици от словашкия и немския език с компонент название на музикален инструмент (*die Posaune* – тромбон, *das Horn* – валдхорна, *die Trompete* – тромпет), срещащи се в съответните преводи на Стария и Новия завет.

Съпоставка на сръбски и белоруски фразеологичен материал е осъществена в изследването – *Музыкальные метафоры в белорусской и сербской фразеологии* на **Светлана Голяк**. Въз основа на представения материал се констатира висока културна и езикова близост.

В доклада на **Милада Янковичова** (Milada Jankovičová) – *Hudba ako motivačná báza slovenských frazém*, се изследва механизмът за възникване на фразеологизми от свободни словосъчетания в словашкия език.

Барбара Ковачевич (Barbara Kovačević) разглежда в работата си, онасловена *Tko to tamo pjeva i kako?*, две групи хърватски фраземи, първата – на онези, свързани с пеенето, и втората – на идиомите, отнасящи се до начина на пеене. Към втората група авторката причислява и редица фраземи, съдържащи зоонимен компонент.

Докладът на **Зузана Ковачова** (Zuzana Kováčová) – *Slovesá „spievať“ a „tancovať“ v slovenskej frazeológii*, разглежда в когнитивен аспект най-типичните музикални глаголи *пея* и *танцувам* върху словашки и испански езиков материал, изхождайки от схващането, че цялата понятийна система има метафоричен характер.

В центъра на вниманието в работата на **Мария Ковшова** – *Идиомы, предназначенные для пения*, са фраземите от руския език с опорен компонент *groш*, наречени от авторката *groш-идиомы*. Широката им употреба както във фолклорни песенни текстове, така и в бардовското творчество, естрадата и шансона **М. Ковшова** обяснява с факта, че те са плод на колективно образно мислене и действие.

Докладът на **Ерика Кржишник** (Erika Kržišnik) – *Glas in glasba v slovenski frazeologiji*, изследва фраземите, съдържащи елемента „glas“ – глас, който има основополагащо значение за семантичното поле „glasba“ – музика.

Елена Кузмина (Елена Кузьмина) прилага тематичен подход в публикацията си – *Фразеологизмы с компонентом – названием музыкального инструмента в русских народных говорах*, спрямо руски фраземи, в чийто състав е застъпена лексика от тематичната група „Музикални инструменти“. Проследявайки семантичните модели, по които се образуват въпросните фраземи, авторката констатира, че семантиката им засяга всички основни сфери на живота и показват как човекът осъзнава себе си в обкръжаващия го свят.

Проследявайки в динамика избрани фразеологични единици от руския език, **Олга Мещерякова** (Ольга Мещерякова) търси пресечните точки на редица музикални, културни и философски теми в доклада си – *Философско-культурные источники семантических потенций фразеологизмов с „музыкальным“ компонентом*.

В статията на **Анастасия Морозова** – **Наталия Снигирьова** (Анастасия Морозова – Наталья Снигирева) – *Идиоматизация музыкальных интенций в творчестве современных белорусских авторов и его критике*, обект на анализ и систематизация са идиоми от съвременни белоруски песни и текстове на музикалната критика, почерпани от различни интернет портали.

В изследването на **Мая Опашич** (Maja Opašić) – *Svijet glazbe u hrvatskoj i njemačkoj frazeologiji*, се прилага съпоставителен подход към хърватски и немски фраземи с компонент от семантичното поле *музика*, като в резултат на анализа се стига до извода, че разглежданите идиоми по значението си не са свързани с музикалната сфера.

В когнитивно ориентирания си доклад – *Стереотип песне и стереотип игре у словачкој и српској фразеологији и паремологији* – Стефана Родич (Стефана Родић) търси мястото на танца и песента в сръбската и словашката езикова картина на света.

Яна Складана (Jana Skladaná) прилага диахронен подход в своето изследване – *Názvy hudobných nástrojov vo frazémách z diachróneho hľadiska*, към словашки фразеологичен материал. Опирайки се на богати лексикографски източници, проследява развитието на словашките фразеологични единици, съдържащи название на музикален инструмент от предкнижовния период до наши дни.

Татяна Стойкова (Татяна Стойкова) разглежда в съпоставителен план руски и латвийски фраземи с музикални мотиви в състава си. Докладът ѝ – *Музыкальные мотивы в семантике некоторых русских и латышских фразеологизмов: к сопоставлению языков и языковых картин мира*, разкрива посредством анализа на фразеологичния материал специфични черти на латвийската и руската езикова картина на света.

В изследването на Милина Свиткова (Milina Svítková) – *Motivačné faktory vzniku slovenských a chorvátskych frazém s komponentom zvon (zvonec)*: *zvono*, се анализират в конфронтативен план словашки и хърватски фразеологизми с оглед на влиянието, което оказва музикалният елемент върху тяхната семантика.

Богато илюстрираната с езиков материал студия *Frazeologizmy z komponentami z dziedziny muzyki w ujęciu kontrastownym* на Йоанна Шершунович (Joanna Szerszunowicz) поставя в центъра на вниманието и типологизира междуезиковата еквивалентност на фразеологичните единици.

Изхождайки от схващането за културата като семиотична система, текстът на Наталия Шестьоркина (Наталя Шестеркина) – *Коды культуры лексем Tanz („танец“) и tanzen („танцевать“) в составе немецких фразеологизмов*, е насочен към разкриването на културни кодове на „танцовите“ фраземи в немския език.

Светлана Шулежкова (Светлана Шулежкова) е посветила своето изследване – *Музыкальные мотивы в фонде русских крылатых выражений*, на една гранична за фразеологията група – крилатите изрази върху материал от руския език. Разглежда богат набор единици, възникнали в кинематографията, телевизионните жанрове, операта, бардовското творчество.

Докладът на Ивана Болт (Ivana Bolt) – *Tko pjeva zlo ne misli. Na primjeru hrvatskih i poljskih zoonimskih frazema*, е ориентиран към анималната образност на хърватската и полската фразеология, свързана с пеенето.

Кинга Вавжиняк (Kinga Wawrzyniak) представя в статията си – *Nazwy instrumentów muzycznych w kaszubskiej frazeologii*, ценни сведения за кашубската фразеология и преди всичко за фраземите с компонент название на музикален инструмент.

Въз основа на богата ексцерпция, включваща повечето славянски езици, в текста на Влодзимеж Височански (Włodzimierz Wysoczyński) – *Frazeologizmy związane z muzyką w wybranych językach słowiańskich. Paralelizmy frazeologiczne*, се проследяват редица фразеологични паралели при единиците, свързани с музиката, като те са класифицирани в три групи.

Изхождайки от собствената си лингвокултурологична теория на фразеобразуването в доклада си – *Музыка как источник фразеологической концептуализации мира (на материале английского и русского языков)*, Ирина Зикова (Ирина Зыкова) съпоставя фразеологични единици с музикална мотивация в английския и руския език. Според схващанията на авторката фразеологизмът възниква под влияние на знаковите средства на културата като знак на езика и притежава две равнища на съдържание: *дълбинно или концептуално и повърхностно или семантично*. Проведеният съпоставителен когнитивен анализ води **И. Зикова** до извода, че аналогични дълбинни на английските и руските фраземи водят до специфична образност в тяхната семантика.